

ABDÜRREŞİD İBRAHİM'İN JAPONYA'DA HİRİSTİYAN MİSYONERLİĞİ KARŞISINDAKİ TUTUMU

Hasan BARLAK^{1*}

¹Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

*hbarlak@sinop.edu.tr

+ORCID: 0000-0001-7252-5584

Öz- Japonya, 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren misyonerlerin aktif bir şekilde faaliyet gösterdikleri ülkeler arasındadır. Batılı devletlerin ve Hıristiyan kiliselerin desteklediği bu faaliyetlerin tahlilinde 20. yüzyıl başlarında bu ülkeyi ziyaret eden Türk/Tatar aktivist Abdürreşid İbrahim'in izlenimlerinin ayrı bir yeri vardır. Abdürreşid İbrahim Japonya'da bulunduğu aylarda saygın Japon dostları ile Şark birliği düşüncesi üzerine konuşmuş ve onlara İslam dini hakkında bilgiler vermiştir. Bunun yanında Hıristiyan misyonerlerin çalışmalarını inceleyerek diyalog kurduğu Japonlarla misyonerlerin faaliyetleri üzerine mütalaalarda bulunmuştur. Abdürreşid İbrahim misyonerlerin çalışmalarını samimi bulmamıştır. Onların din telkinini siyasi, iktisadi ve sosyal sebeplerle ilişkili görmüştür. Ayrıca Hıristiyanlığın Japon toplumunu ihya edemeyeceğini, aksine onlara zarar vereceğini savunmuştur. İlişkisi olduğu Japonlar da onunla benzer fikirleri paylaşmışlardır. Abdürreşid İbrahim milletçe sahip oldukları özelliklerden dolayı Japonların asıl olarak İslam'a yakın oldukları kanaatinde idi. Hıristiyanlığın tahrif olmuş bir din olduğunu düşünmekten başka, misyonerlerin çalışma tarzından da rahatsızdı. O, Japonya'da özellikle İslam peygamberini hedef alan iddialar ve propagandalarla oluşturulmaya çalışılan Hz. Muhammed imajını düzeltmek için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Japonya'da Hıristiyanlığın yayılışı ve Türk bir Müslüman aydının bu gelişmeler karşısındaki tutum ve yaklaşımı incelemeye değerdir. Ayrıca bu araştırmanın Osmanlı Devleti ile ilişkileri 19. yüzyılın sonlarında başlayan ve o dönemde bölgedeki siyasi dengelerin odağındaki ülkelere biri olan Japonya'nın tanınmasına bir derece katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler- Abdürreşid İbrahim, Japonya, Meiji Restorasyonu, Hıristiyanlık, Misyonerlik.

ABDÜRREŞİD İBRAHİM'S ATTITUDE TOWARDS CHRISTIAN MISSIONERY ACTIVITIES IN JAPAN

Abstract – Japan is one of the countries where missionaries have been active especially since the second half of the 19th century. The impressions of Turkish/Tatar activist Abdürreşid İbrahim, who visited this country at the beginning of the 20th century, have a special place in the analysis of these activities that have been supported by Western states and Christian churches. During the months Abdürreşid İbrahim was in Japan, he talked to his esteemed Japanese friends about the idea of Eastern unity and informed them about the religion of Islam. He also examined the work of Christian missionaries and discussed their activities with the Japanese with whom he established a dialogue. Abdürreşid İbrahim did not find the missionaries' work sincere. He observed their religious indoctrination to be related to political, economic and social reasons. He also argued that Christianity could not revive Japanese society, but would harm them. The Japanese with whom he was associated shared similar ideas with him. Abdürreşid İbrahim was of the opinion that the Japanese were predominantly inclined to Islam due to their national characteristics. Other than considering Christianity to be a distorted religion, he was also uncomfortable with the way missionaries worked. He made attempts to correct the image of the Prophet Muhammad that was attempted to be created in Japan especially through claims and propaganda targeting the Islamic prophet. The spread of Christianity in Japan and the attitude and approach of a Turkish Muslim intellectual towards these developments are worth examining. Besides, this research is expected to contribute to the recognition of Japan, whose relations with the Ottoman Empire began at the end of the 19th century and was one of the countries at the center of the political balance in the region at that time.

Keywords – Abdürreşid İbrahim, Japan, Meiji Restoration, Christianity, Missionary.

GİRİŞ

İslam coğrafyasının sancılı bir süreçten geçtiği 20. yüzyılın başlarında Japonya'ya giden Abdürreşid İbrahim burada Şark birliği fikrini geliştirmek ve İslam'ı tanıtmak için birtakım faaliyetlerde bulundu. Bunun yanı sıra Japonya'da misyonerler tarafından hummalı bir şekilde sürdürülen Hıristiyanlık propagandaları ile de ilgilendi. Abdürreşid İbrahim Rusya Müslümanlarından olduğu için Hıristiyan kültürüne ve misyonerlere yabancı değildi. Ne var ki misyonerler Japonya'daki faaliyetlerini adeta rakipsiz yürüttüler. İbrahim Efendi de kendi dini ve siyasi hedeflerini gerçekleştirmek, en azından hedefleri için ilk adımları atmak için özellikle Japonya'da birtakım girişimlerde bulundu. O, Japonlara hem İslam dinini tebliğ etmek hem de Doğu ittifakı düşüncesini benimsetmek istiyordu. Bu sayede Osmanlı Devleti için de sağlam bir müttefik bulmak arzusundaydı. Her iki hedefi için de biri, Batıların siyasi ve iktisadi kazanımlarına yönelik olarak yürüttükleri faaliyetler, diğeri Hıristiyan misyonerlerin bağlı buldukları kiliseler ve devletler adına yaptıkları çalışmalar olmak üzere iki rakibi vardı. Abdürreşid İbrahim'in Japonya'daki önceliği misyonerleri takip etmek olmadı ancak o, dini ve siyasi faaliyetlerinin yanında bu ülkedeki Hıristiyanlık hareketini ve misyonerlerin çalışmalarını gözlemleyerek onlarla ilgili değerlendirmeler ve yerine göre karşı girişimler yapmaktan da geri durmadı.

Japonlar Avrupalı tacirleri ve misyonerleri Tokugawa döneminin başlarında tanıdılar. 1542'de Güney Çin'e seyahat eden ve beraberlerinde ateşli silahlar da getiren Portekizli denizcilerin Japonya'ya ayak basan ilk Batılılar olduğu kabul edilir (Meyer, 2019: 98-99). 1587'de Meksika ve Filipinler üzerinden İspanyol kalyonları geldi. Onları daha sonra Hollandalı ve İngiliz tüccarlar izledi. Bir buçuk milyon nüfusa sahip küçük bir ülkeden gelen Portekizlileri, ganimet, kâr arzusu ve dini gayret motive ediyordu. Öte yandan Portekizli tüccarları çekme düşüncesi ile birkaç Kyushu daimyo (derebeyi) Hıristiyan oldu. Tüccarlar yanlarında Cizvit misyonerlerini de getirdiler. İsa topluluğu 1540 yılında papanın reforma karşı yürüttüğü kampanyada asker olarak hareket etmek üzere kurulmuştu. Bu tarihten sadece dokuz yıl sonra Francis Xavier (1506-1552) misyonerlik yapmak amacıyla Japonya'ya geldi. O, Japonların "henüz keşfedilmiş en iyi [insanlar]" olduğunu yazdı. Başka bir Cizvit, Japonların "hepsi beyaz, saygılı ve oldukça medeni, o kadar çok ki dünyanın bilinen bütün diğer ırklarını aşarlar" diye yazdı. Buna karşılık Japonlar da Cizvitlere dindarlıklarını, azimleri ve öğrenimlerinden dolayı hayranlık duyuyor gibiydiler (Craig, 2011: 49).

Francisco Xavier'i diğerleri izledi ve 1582'ye kadar misyonerler 100.000'den fazla Japon'u Hıristiyanlaştırdılar. 17. yüzyılın başlarında İspanyol Fransiskenler ile Portekiz Cizvitler arasında yaşanan rekabet ülkede huzursuzluğa sebep olunca 1611-1613 yılları arasında Hıristiyanlığı yasaklayan kanunlar yürürlüğe kondu. Aslında Japonlar atalarının kültürüne karşı çıkan, Çinlilerin de soğuk baktığı bu dine fazla rağbet etmediler. Yine de ülkede yarım milyondan fazla Japon'un Hıristiyanlaşması idareyi rahatsız etti. 1616'da Hirado ve Nagasaki dışındaki limanlar Avrupalılara kapatıldı. 1630'da Hıristiyanlıktan bahseden kitaplar yasaklandı. Dış dünya ile bağlar koparılacak içe kapanma dönemine geçildi. O derece ki, bu süreçte Pasifik Okyanusu'nu aşabilecek büyüklükte gemi yapılmasına dahi müsaade edilmedi. 1638'de çıkan köylü ayaklanmasında parmağı olan kilise mensuplarına tepki gösterildi. Müteakiben yaşanan isyan hareketi ise kuvvetle bastırıldı ve Hıristiyanlığın yayılmasını engellemek için Çin ve Hollanda dışındaki ülkelerle ilişkiler kesildi (Kavas, 2001: XXIII, 572).

1854 yılında Japonya'ya gelen Amerikalı Komodor Matthew Perry'nin girişimiyle Japonya yeniden dış dünya ile temasa geçmeye başladı. 1867'de Tokugawa döneminin son şogunu yetkilerini İmparator Mutsuhito'ya devretti. 1868'de şogunluk tamamen kaldırıldı ve Meiji dönemi başladı (Dündar, 2006: 131-133). Meiji döneminde Japonya'nın çehresi büsbütün değişti. Ülkede yapılan idari, içtimai çalışmalar ve bayındırlık faaliyetleri ile büyük bir restorasyon gerçekleşti. Hıristiyanlık aleyhindeki yasaklar kaldırıldı, Yokohama, Osaka ve Tokyo gibi şehirlerde misyoner kongreleri yapıldı (Samizâde Süreyya, 1917: 20). Batılı güçlerin baskıları karşısında yöneticilerin daha hoşgörülü davranması Japonya'da Hıristiyanlığın önünü açtı ve Hıristiyanlık Fransız Katolik ve Amerikalı Protestan misyonerler tarafından yayıldı (Lee, 2001: XXIII, 571). Hıristiyan misyonerler özellikle kadımlar için yüksek eğitim alanında aktif oldular (Mason, Caiger, 1997: 302).

Hıristiyanlığa karşı kökleşmiş Japon önyargısı Hıristiyanlığın Japonya'daki kabulünü son derece güçleştirdi. Yine de 1828'de Amerikan Board için Japonya misyonuna yapılan ilk bağıştan kırk yıl kadar sonra Amerikan Board Japonya misyonunu başlatmaya karar verdiğinde bağış katkıları 4.000 doların üzerine çıkmıştı. İlk Amerikan Board misyoneri Daniel Grosby Greene (1843-1913) Kasım 1869'da, Orramel H. Gulick (1830-1923) 1871 başlarında Japonya'ya geldiler. Kobe'de sürdürülen misyonerlik çalışmalarını ikincisinin gelişi ile komşu Osaka'ya kadar genişledi. Ancak 1875'e kadar anlaşma limanlarının dışına açılmak mümkün olmadı. Amerikan Board ile ilişkilendirilen ve en ünlü Japon Hıristiyan olarak sunulmaktan başka Japon evangelistlerinin en meşhuru olan Nijima Jo (1843-1890) ise Amerika'dan Japonya'ya döndükten sonra etnik kökeninden de yararlanarak hareketi Kyoto'ya kadar taşıdı (Ion, 2012: 167).

Bu gelişmeler Japonya'daki Şinto gerçeğini çok etkilemedi. Meiji döneminde Şinto dini gücünü korudu, hatta artırdı. Şinto adeta devlet dini gibi formüle edildi. Şinto devleti bireysel kamiye tapmaya devam eden ve bağımsız Şinto mezheplerinin sorumluluğunu üzerine alan ayrı bir din dairesi tarafından idare ediliyordu. Şinto devleti, İse'de imparatorluk tapınağının, kraliyet ailesinin, milli kahramanların ve ataların önemini vurgulayarak imparatorluğa adanmayı aşılıyordu. İmparatorun ve tanrıların tek ülkesi kabul edilen Japonya'nın gönüllü ama pahalı bir genişleme doktrini vardı. Buna bağlı olarak eski ilahilik kavramı tekrarlandı ve vatanperverlik teşvik edildi. Şinto ön plana çıktıkça Budizm ve Hıristiyanlık zayıfladı. Aslında 1873'de Hıristiyanlık için konan uzun süreli yasak kaldırılmadan önce de İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nden Protestan heyetler gelmişti. Bu heyetler başlangıçta iyi karşılandılar, okullar kurdular ve onların çalışmalarının neticesi olarak bazı Japonlar din değiştirdi. Ancak Hıristiyanlık Japonlar tarafından tamamen kabul görmedi. Halbuki 17. yüzyıl başlarında nüfusun muhtemelen %2'si Hıristiyanlığı ve onun Katolik şeklini benimsemişti. 1889'da sadece %1'in çeyreğinden az bir kısım din değiştirmişti [40.000 Katolik, 29.000 Protestan ve 18.000 Ortodoks] (Meyer, 2019: 162-163). Genel nüfusa oranla Japonya'daki Hıristiyan nüfus fazla olmasa da Müslüman sayısının yok denecek kadar az olması Abdürreşid İbrahim'in bu mesele ile ilgilenmesinde etkili olmuştur.

1890'dan vefat ettiği 1904 yılına kadar hayatının yaklaşık son on beş yılını Japonya'da geçiren ve oradaki hayatını adeta Japon kültürünü incelemeye adanmış Lafcadio Hearn, Japonya'da şu veya bu biçimde bütün Japonların benimsemeyi sürdürdüğü asıl dinin atalar kültü olduğunu belirtmiştir. Bu din binlerce yıl boyunca pek çok değişime uğramış ve pek çok görünüme bürünmüşse de Japonya'nın genelinde sahip olduğu bütün temel özellikleri korumuştur. O, başka türlü Şintocu tapınma biçimleri ve değişik

Budist kültler dışında, atalara Şinto yöntemiyle tapınmayı aile, kabile/aşiret ve imparatorluk atalarına tapınma üzere üçe ayırmıştır (Hearn, 2016: 24). Diğer yandan 20. yüzyılın başlarında İslam dininin de Japonya'nın gündemine girdiği görülmektedir. Japonya ileri dönük yayılcı siyaseti için İslam aleminden faydalanmayı düşünmüştür. Japonya'nın İslam'a karşı sergilediği olumlu tutum Müslümanları etkilemiş ve Japonlara yönelik bir ilgiyi beraberinde getirmiştir (Ulusan Şahin, 2001: 193). Bu süreçte yaşanan siyasi hadiseler, misyoner propagandalarının husule getirdiği etki ve ülkede gerçekleşen açılım politikası gibi farklı sebepler Japonya'da din meselesinin konuşulup değerlendirilmesine daha bir ivme kazandırmıştır.

1. Japon İmparatorunun Sultan II. Abdülhamid'den Japonlara İslam'ı Tanıtmak İçin Âlim Heyeti Talep Etmesi

19. yüzyılın sonlarına doğru İslam dininin Hıristiyanlık gibi zengin kaynaklarla ve siyasi imkânlarla tebliğine imkân bulunmuyorsa da Müslümanların halife unvanını haiz bir liderin ardında sergiledikleri bağlılık dikkat çekiciydi ve Müslümanlar siyasi, iktisadi ve içtimai bakımdan zor imtihanlardan geçmelerine rağmen dinlerine karşı olan sadakatleri İslam'a karşı bir ilgi uyandırıyor. Japonlar söz konusu olduğunda ise İslam hakkında müracaat edebilecekleri en doğru kişi, aynı zamanda siyaseten iyi ilişkiler kurmaya karar verdikleri Osmanlı Devleti (Komatsu, 1992: 30-31) padişahı II. Abdülhamid idi. Ferdi olarak dindar bir insan olan Sultan II. Abdülhamid (Osmanoğlu, 2008: 25), hem politik hem de sosyal faaliyetlerinde İslami bir portre çiziyor (Findley, 2010: 148-150) ve Avrupa'da gerçekleşse dahi İslamiyet'e yönelik hakaretimiz girişimleri engellemek için elinden geleni yapıyordu (Deringil, 2007: 183). Dünya çapında halife olarak sergilediği tutumdan dolayı, ondan İslam dini davetine hazır görünen toplumlara yönelik sistemli bir tebliğ faaliyeti beklenebilirdi. Ne var ki halife-sultanın, Japonya örneğindeki davranışı tam olarak beklentiyi karşılayacak şekilde olmamıştır. Sultan II. Abdülhamid, Japon imparatorunun kendisinden Japonya'da İslam dininin tanınması ve öğrenilmesi için bir heyet istediğini ancak bu talebi karşılıksız bıraktığını Selanik'te muhafızlığını yapan Ali Fethi Bey'e aşağıdaki şekilde anlatmıştır:

"Şimdi size hicran olmuş bir hâtramdan bahsetmenin sırasıdır beyefendi oğlum... Tarihi sarih olarak söyleyemeyeceğim, fakat, Ruslara karşı kazandıkları zaferin arifesinde idi. Japon İmparatorluk ailesine mensup bir Prens, beni ziyarete geldi. İmparatorundan hususi bir mektup getiriyordu. Benden, İslâm dininin muhtevasını, iman esaslarını, gayesini, felsefesini, ibadet kaidelerini izah edecek kudrette bir dinî-ilmî heyet istiyordu. Bunun sebebi vardı. Orada İslâmiyeti yaymayı, mukaddes vazife sayan Abdürreşit İbrahim isimli, aslı Kazanlı olan bir Müslüman âlimden mektup almış, Japonya'daki islâm'ı tamim hareketine yardımcı olmam istenmişti. İslâm âleminin Halifesi idim. Bir taraftan daima iftihar ettiğim ve hizmetkârı olmaya çalıştığım bu âli vazife, diğer taraftan ruhumda bu mahiyette şerefli hizmete duyduğum hasretle, mümkün olan her şeyi yaptım, fakat bu yardımım daha çok maddî sahada kaldı.

Çünkü Abdürreşit İbrahim Efendi, bizim din adamlarımızdan başka hüviyet içinde idi. Türkçe, Arapça, Farsça'dan başka Rusça, Japonca biliyordu. Avrupa'yı baştan aşağı dolaşmıştı; Çin'i bile görmüştü. Kırk yaşından sonra Fransızca ve Lâtince'yi de öğrendiğini yazmıştı. Japonya'da Şinto dininin değişen şartlar içinde Japon münevverlerini tatmin etmediğini, mantık, akıl, ilim, ruh birliği ve cihânşümül (evrensel) felsefeyi temsil edecek bir dinî-mânevî hareketin, Japon milletince benimseneceğini, İslâmiyetin de aslında bütün bu vasıfları ihtiva ettiğini, sadece hakikatleri izah edecek kudret ve ilmî-mânevî kıfayette şahsiyetlere ihtiyaç olduğunu

yazmıştı. Japon imparatorundan, ailesinden bir Prens ziyareti ile böyle bir mektup da alınca, mevzuun ehemmiyeti hâdiseler olarak önümde idi.

Fakat, bizdeki din adamlarının ilmî ve mânevî seviyelerini çok iyi biliyordum... Düşündüm ki, Japon İmparatorunun istediği Müslüman din âlimleri kendi ülkemizde olsa, ve onları ben bulabilseydim, Japonlardan evvel kendi milletimin ve Halife, yani Peygamberimizin vekili olarak İslâm âleminin istifadesini temin ederdim.. Şöhret yapmış ilmiye mensuplarını tanıyordum. İçlerinde şahsen hürmete şayan çok şahsiyet vardı. Ekseriyetle de şahsen faziletli idiler. Fakat ilmî kudretleri olduğu kadar cihânî telâkki tarzları, bu kadar büyük ve İslâmiyetin mukadderatı üzerinde tesir yapacak mevzuu ele almaya, neticelendirmeye müsait değildi... Japon İmparatorunun istediği Müslüman din âlimleri'ni yetiştirecek feyyaz menbâlar da artık mevcut değildi ..." (Okyar, 1980: 101-103).

Bu talebin doğrudan karşılanması mümkün görülmezince imparatora geçitirici bir cevap verilmiş ve hiç olmazsa Japonya'ya İslam dinini tanıtmak için birtakım dini kitaplar gönderilmiştir (Lee, 1991: 222.) Görüldüğü üzere Sultan II. Abdülhamid, Japonya'ya İslam'ı anlatacak ilmi bir heyet göndermemesini Osmanlı Devleti'ndeki ulema sınıfının siyasi ve entelektüel derinliklerindeki yetersizliğe bağlamıştır. Eğer sebep gerçekten bu ise üzerinde epey düşünmek gerekir. Abdürreşid İbrahim'i iyi bir misal olarak sunan II. Abdülhamid'in bu iş için her bakımdan nitelikli insanlar düşündüğü açıktır ve ideal olan da budur. Ancak İslam'ı anlatmak için ilmî seviyeleri ideal düzeyde, dünyayı siyasi, iktisadi ve içtimai yönlerden çok iyi anlayan, İslam'ın mevcut durumuna ve geleceğine etki edebilecek donanım ve iş görme kabiliyetine sahip kimseleri bulmak her zaman zor olsa gerektir. Sultan Abdülhamid'in dile getirdiği üzere, ulema sınıfı içinde çok sayıda mevcut hürmete şayan hocalardan birkaçı, sadece şahsiyetleri ile olsun muhataplarını az da olsa etkileyemezler miydi? Aslında ortalama bir Müslüman, inancı, ibadeti, ahlakı, samimiyeti, iyiliği, sevgisi-saygısı, temizliği ve yapabildiği kadar tebliği ile belli derecede bir temsilcilik sergileyebilir ve eğer ciddi önyargılara sahip değilse karşısındaki ondan etkilenebilir. Gerçi Japon imparatorunun isteği de Osmanlı padişahının arzusu da bundan fazlasıdır. Yine de yaklaşık yarım asırlık zaman farkına rağmen yakın bir coğrafya olması bakımından şöyle bir karşılaştırma yapılabilir.

Bugün Güney Kore'deki Müslüman sayısının yabancılar dâhil yaklaşık 100.000 olduğu tahmin edilmektedir (Diaconu & Tacet, <https://www.aljazeera.com/indepth/inpictures/2017/11/muslims-south-korea-171114104611451.html>, 04.09.2020). Kore'de İslam'ın tanınmasında ve yayılmasında 1950'li yıllarda orada bulunan Türk askeri birlikleri öncü olmuştur. Türk askerlerinin Kore savaşında gösterdikleri kahramanlık, fedakârlık ve alicenaplık Korelileri gerçekten etkilemiştir. Hatta askerlik dışında, buradaki Türk Tugay Komutanı Tuğgeneral Tahsin Yazıcı'nın talimatı ile Koreli yetim çocuklar için bir yetimhane açılması gibi ciddi hassasiyetler de sergilenmiştir. Kore'de İslam davetini yapanlar ise peş peşe Türk Tugay imamı olarak Kore'ye gönüllü giden eski Polatlı müftüsü Abdulgafur Karaismailoğlu ile İmam Hatip Okulu mezunu yirmi bir yaşındaki Zübeyir Koç'tur. Bu iki din görevlisinin çalışmaları ve konferansları neticesinde 208 Koreli Müslüman olmuştur (Lee, 1991: 292-300). Karaismailoğlu'nu elli iki yaşında tecrübeli bir müftü olduğu için ayrı tutabiliriz, ancak Zübeyir Koç genç bir imamdı; büyük bir İslam âlimi değildi. Buna rağmen çok sayıda Korelinin Müslüman olmasına vesile olmuştu. Bilgi, sunum ve metot yani insan unsuru ikna için önemli olsa da Sultan II. Abdülhamid İslam inancının ve değerlerinin fitriliğini, sadeliğini,

aklılığını ve insana yaraşırılığını ön planda tutarak birkaç kişi gönderemez miydi?

II. Abdülhamid'in Japonya'ya hoca göndermemesinin arkasında gerçekten Osmanlı'daki mevcut ulema sınıfını bu iş için siyasi ve ideolojik yönden zayıf bulmasının payı olabilir. Onların İslam'ı arı ve duru bir tarzda sunamamalarından, yine Müslümanların zaman zaman yaptıkları bir hata olarak detaylara girip özden kopmalarından kaygılanmış da olabilir. Ama muhtemelen daha önemlisi söz konusu hocaların orada Osmanlı Devleti'ne zarar verebilecek işlere karışmaları ve bunları takip edecek bir dizi siyasi sakıncalardır. Bu yıllarda Avrupalı devletler tarafından Osmanlı Devleti'nin sık sık Panislamizm politikası güttüğü iddia ediliyor ve bu husustaki kaygılar dile getiriliyordu. Ayrıca Rusya, Osmanlı Devleti için büyük bir tehditti ve Ruslarla Japonların arası iyi değildi. Japonya'ya gidecek olan kişiler hilafet makamı tarafından gönderildiklerinden, sıradan bir davet ekibi veya bir İslami bilimler kurulu olarak görülmeyeceklerdi. Heyet, orada spekülâtif beyanatlarda bulunabilir veya farklı şekillerde manipüle edilebilirdi. Bu da Osmanlı Devleti'ni yeni bir milletler arası sorunla karşı karşıya bırakabilirdi. Her hâlükârda, bugünden ziyade yarım düşünen Sultan II. Abdülhamid, Japonya hükümeti ile ilişkilerinde sıkı ve aşikâr bir alaka yerine uzaktan dostluğu ve gizli müttefikliği daha doğru bulmuş olabilir (Şakir, 1994: 120).

Bununla birlikte Müslüman çevrelerde, Sultan II. Abdülhamid'in asıl olarak belirttiği endişeleri haklı çıkaracak bazı örnekler de yok değildir. Japonya'da eski Hariciye Nazırı Kont Ökuma'nın Abdürreşid İbrahim'e konuşmaları sırasında verdiği bir malumat sultanın düşüncesini teyit eder niteliktedir. İbrahim Efendi'den önce Japonya'da üç Müslüman ile tanıştığını ifade eden Kont Ökuma, bunlardan birincisinin İstanbul'dan geldiğini ve kendisine çok eşliklik teklif ettiğini söylemiştir. Kont Ökuma ise buna karşılık, bu tarz evliliklerin hem Japon kanunlarına uygun olmadığını hem de Japonların birden fazla kadınla evliliğe şiddetle karşı olduklarını, ayrıca İslamiyet birden fazla kadın ile evlenmekten ibaretse, Japonların İslam'a hiç de ihtiyaçları olmadığını belirtmiştir.¹ Ökuma, tanıdığı ikinci Müslümanın Mısır'dan geldiğini ve Mikado'ya² İslamiyet'i arz etmek niyetinde olduğunu, fakat buna muvaffak olmadığını, üçüncüsünün ise kendine has özellikleri bulunan değişik bir adam olduğunu ifade etmiştir (Abdürreşid İbrahim, 1328[1910/1911]: I, 203). Bu misallerden hareket edilirse Sultan Abdülhamid'in kaygısı bir derece anlaşılabilir. Sebep her ne olursa olsun bu durum Japonya'da sahanın bir kez daha ve neredeyse tamamen Hıristiyan misyonerlere kalması anlamına geliyordu. Ancak İslam'ın Japonya'ya ulaşmasındaki gecikmeyi doğrudan II. Abdülhamid'in davranışı ile açıklamak da doğru olmaz.

2. Abdürreşid İbrahim'in Gözünden Hıristiyan Misyonerler

Misyonerler, Hıristiyanlık temeline dayalı olarak Batı medeniyetinin nüfuz alanını genişletmek için dünyanın pek çok bölgesinde çalışmalar yürütmüşlerdir (Küçük, 2008: 22-23). Girişte kısaca açıkladığımız üzere misyonerlerin büyük emek sarf ettikleri ülkelerden biri de Japonya olmuştur. Abdürreşid İbrahim, Japonya ve Asya seyahati hatıralarını anlattığı "Âlem-i İslam ve Japonya'da İntişarı İslamiyet" isimli eserinde misyonerlerin çalışmalarından da bahsetmiş, yeri geldikçe Hıristiyanlık ve misyonerlik hakkındaki

kanaatlerini dile getirmiştir. İbrahim Efendi her yerde olduğu gibi Japonya'da da Hıristiyanlığı yaymak için var güçleri ile sebat eden çok sayıda misyoner bulunduğunu ve misyonerlerin senelerdir devam eden çalışmaları neticesinde bir hayli Japon'un Hıristiyan olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Japonya'da Rus, Fransız, İngiliz, Alman, Amerikan vs. Hıristiyan devletlerin hemen hepsinden pek çok misyonerin çalıştığını ve Japonya'nın her beldesinde mevcut birkaç misyonerden başka misyonerlerin bazı köylere kadar yayıldıklarını kaydetmiştir (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 305). Nitekim 19. yüzyılda bu çalışmalarının sonucu olarak Hıristiyanlık Japonya'nın da içinde olduğu dünyanın hemen her köşesine ulaşmıştır (Neill, 1964: 559).

İbrahim Efendi'nin söylediğine göre Rus hükümeti Japonya'da Ortodoks mezhebinin revaç bulması için her yıl ciddi miktarlarda para sarf etmiştir. O, Tokyo'da Nikola isimli bir Rus misyonerden bahsetmiş ve onun Japonya'da kırk beş senedir misyonerlik yaptığını ve çalışmaları sayesinde binlerce Japon'un Ortodoks olduğunu söylemiştir. Rus-Japon savaşından önce Japonların çok hürmet ettiği bu şahsın imajı Japonya'nın saygın simalarından Umehara'nın gazeteye verdiği birtakım bilgilerle sarsılmıştır. Yine Umehara, Nikola'nın Japonya'daki hayatını anlatan bir kitap yazarak yayınlamış ancak bu kitap hükümet tarafından yasaklanmıştır. Nikola'nın misyonerden ziyade bir ajan olduğunun söylenmesi kendisini ve kilisesini esaslı bir şekilde yıpratmıştır. İbrahim Efendi, Rus-Japon harbinden sonra Ortodoksluğun eski gücünü büyük ölçüde kaybettiğini, Nikola'nın adının da hemen hiç anılmadığını, hatta iki sene önce onun kilisesinden bazı kimselerin: "Bize maaş pek az veriyorsunuz, biz kiliseyi terk etmeye mecbur olacağız" dediklerini ifade etmiştir. Duruma şaşırın Nikola ise mümkün mertebe bunu gizlemeye çalışmıştır. Abdürreşid İbrahim aslında Hıristiyanlığı kabul edenlerin din namına değil, belki o maaşın hatırı için kabul ettiklerini, maaşları azalınca da tekrar pazarlığa giriştiklerini belirtmiştir. Onun kaydettiği hususlardan biri de bu süreçte diğer misyonerlerin eskisi kadar etkili olamadıklarıdır (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 305-306).

Abdürreşid İbrahim Japonya'da kaldığı süre içinde belli sayıda Japon önde geleni ile tanışmış, sohbet etmiştir. Bir kısmıyla dostluk da kurduğu bu Japonlarla arasında özellikle İslam ve Şark ittihadı üzerine pek çok diyalog geçmiştir. (Abdürreşid İbrahim, 1327: 344) Bundan başka onun Hıristiyanlık hakkında Japon dostları ile yaptığı konuşmalardan aktardığı anekdotlar önemlidir. Bu anekdotlarda dikkati çeken husus onun, İslam'ı anlatırken Japon ahlakı ile İslam ahlakı arasındaki yakınlığı vurgularken (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 329) Hıristiyanlık söz konusu olduğunda bu dinin Japon milli ahlakına uygun olmadığını bilhassa belirte ihtiyaç hissetmesidir. Mesela, Kont Ökuma'nın, Japonlarda milli ahlakın muhafazasının ehemmiyetini ifade edip, Japonların milli ahlaklarını kaybettikleri takdirde Japonluklarını da kaybedeceklerini söylemesi üzerine ona, Japonların kendisi gibi önde gelen devlet adamlarından örnekler vererek, Hıristiyanlık Japonya'yı istila ettiği takdirde onları yetiştiren annelerin artık kalmayacağını söylemiş ve Hıristiyanlık ile Japon milli ahlakının muhafaza edilemeyeceğini dile getirmiştir (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 204). İbrahim Efendi'nin bu bakışı, Müslüman toplumlarda bir devletin idaresi altında yaşayan fertlerin birbirlerinin fikirlerine, akli melekelerine, şereflerine, hak ve hukuklarına riayet etmelerinin, karşılıklı olarak yardımlaşmalarının, vatan sevgisinin, hükümete itaat ve bağlılığın çok önemli ahlaki sorumluluklar olarak görülmesi (Aksekili Ahmed Hamdi, 1340-1342: 297) ile Japonlardaki benzer anlayışlar arasında kurduğu ilgiye dayandırılabilir.

Abdürreşid İbrahim'in tanışıp konuştuğu Japonların genellikle misyonerlerden rahatsız oldukları görülmektedir. Birkaç defa

¹ Kur'an'da inanç, bilgi, ibadet, ahlak, hukuk, sosyal hayat, insanlar, hayvanlar, bitkiler, gök cisimleri ve evren gibi pek çok konuda toplam 6236 ayet vardır. Kur'an'da çok eşlilik mevzuuna sadece bir ayette, Nisa Süresi'nin 3. ayetinde değinilmiştir. O da Kur'an ayetlerinin nazil olduğu dönemin yani 7. yüzyılın ictimai kültürü ve şartları ile alakalıdır. İslam dininde çok eşlilik emir olmadığı gibi, tavsiye edilen de tek eşliliktir (<https://kur'an.diyar.net.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/496/3-ayet-tefsiri>, 04.09.2020).

² 1868-1912 yılları arasındaki Meiji İmparatoru Mutsuhito

görüştüğü Japon entelektüel Tomijū, Japonya'nın geleceği, Çin, Japonya'da siyaset ve ekonomi üzerine gerçekleştirdikleri diyaloglarda kendisini misyonerlerin Çin'de din bahanesiyle halkın içine girip ahlaklarını bozduğunu ve adeta ruhlarına nüfuz ederek bazılarının Rus dostluğu, bazılarının da İngiliz dostluğu vs. tavsiye ettiklerini belirtmiş ve misyonerlerin bu faaliyetlerinin Çin'i parçalanmaya götüreceği şeklinde yorumlar yapmıştır. O, Çin hakkındaki bu değerlendirmeleri Japonya'ya da etkileyecek gelişmeler olarak ifade etmiştir. Aralarında Japonya ile ilgili dahili ve harici birkaç mevzu daha müzakere edildikten sonra İbrahim Efendi'nin Çin ile birleşme meselesini gündeme getirmesi üzerine Tomijū bunun mümkün olamayacağını, zira misyonerlerin bütün mesailerini harcayarak Çinlileri Japonlardan nefret ettirdiklerini dile getirmiştir (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 288-290). Sohbetin sonunda Abdürreşid İbrahim dinin siyaset için önemine değinmiştir. Çin'de kalabalık bir Müslüman nüfus bulunduğunu söyleyerek Çin Müslümanları ile kurulacak bir temasın Japonlar için fayda sağlayacağını işaret etmiştir.³ Bu yorumun hemen arkasından misyonerlikle ilgili yaptığı değerlendirmeler ise ayrıca dikkate değerdir:

“Bugün yirminci asırdır. Fakat Avrupa'da gittikçe din taassubu terakki etmektedir, bütün cihanı misyoner ile doldurdular, âlemi Hıristiyanlık ile boğdular. Kendilerine sorsanız, “Canım yirminci asırda dinin ne ehemmiyeti var?” derler, fakat şarkta bir misyonerin burnu kanarsa kıyametleri koparır. Donanmalar sevk olunur. Dünyada en dinsiz millet Fransızlar ve Amerikalılardır, fakat dünyada en çok misyoner de bu iki millette bulunur” (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 291). Bu cümleler şahsi bir husumetin ifadesi olarak düşünülmemelidir. 19. yüzyılda Avrupa'da gelişen ve Batı dini geleneğini onaylamayan yeni düşünce hareketlerine rağmen Hıristiyanlığın değerini koruması bir vakaıdır (Russ, 2011: 322). Cemil Meriç de bu gerçeği *“Avrupa, maddeciliğine rağmen Hıristiyandır...”* demek suretiyle dile getirmiştir (Meriç, 2014: 9).

Abdürreşid İbrahim'in aktardığına göre Japonlardan bazısı, mesela parlamento üyesi meşhur hatip Sasaki bir okul töreninde yaptığı konuşmada, misyonerlerin kendi milletlerinin hayatı için başka milletlerin ahlakını bozmaya çalıştığını söylerken, aynı törende Avukat Sakurai bazı açlığa tahammül edemeyip denaeti tercih ile kendilerini misyonerlerin kucağına atmış adamlardan genel olarak nefret ettiklerini söylemiştir (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 325-327). İbrahim Efendi ile henüz tanışan Honjō Yasutarō ona, son zamanlarda Hıristiyanların Japonlara tasallutunun zihnini çok meşgul ettiğini, memleketini bu tehlikeden kurtarmanın çaresini çokça düşündüğünü söylemiş ve meseleye bu amaçla Çin'e yaptığı bir seyahatin intibaları ile devam etmiştir. Çinlilerin sanayi ve ticarete hızla ilerlemelerine rağmen ahlaken iyi durumda olmadıklarını dile getirmiştir. Özellikle Hıristiyanlığı kabul edenlerin bütün insani adaptan yoksun kaldığını ve bunların sayısının da çoğalmakta olduğunu, ahlaklarının da gittikçe fenalaşmakta olduğunu ifade etmiştir. Git gide milliyetlerini muhafaza edemeyeceklermiş gibi göründüklerini ve Hıristiyanlığı kabul edenlerin eski metanetlerini kaybettiklerini söylemiştir. Buna karşılık Çinli Müslümanlarda gördüğü metaneti, gayreti ve cesareti anlata anlata bitirememiştir (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 366-367). Yine Tokyo'daki saygın bir ismin konuşmasından yaptığı bir aktarıma göre; Japonların kendi istikballerini muhafaza için misyonerlerin tehlikeli tuzaklarından uzak durmaları gerekmektedir (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 339). Japonların Hıristiyanlardan rahatsızlığı Avrupalıların da gözünden kaçmamıştır. O kadar ki,

İngiliz Evangelist yazar Mortimer “Far off, or, Asia and Australia Described” başlıklı kitabında Japonya'da bütün Hıristiyanlardan nefret edildiğini dile getirmekten kendini alamamıştır (Mortimer, 1856: 286).

Her şeye rağmen misyonerler yeni Hıristiyanlar kazanmak istiyor, bu sayede Batı emperyalizminin nüfuz alanını genişletme gayesi güdüyorlardı (Tümer, Küçük, 1993: 382). Japonlar, misyonerlik ile sömürgecilik arasındaki alakayı çok erken bir dönemde fark etmiş olmalıydılar. Onların Hıristiyanlığa karşı tepkilerinin Hıristiyanlık dininden ziyade misyonerlerin Japon toplumuna dair toplumsal vaatlerinden veya arzularından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Özellikle Japon elitleri misyonerlerin sadece bir din önermedikleri kanaatine sahip gibi görünmektedir. Hıristiyanlaşan toplumlar Hıristiyan Batı'nın iktisadi, içtimai ve siyasi hamleleri için son derece mümbit coğrafyalara dönüşüyorlardı. Batılılar ise bu sayede büyük zahmetlere girmeksizin ve insan kayıpları yaşamaksızın muazzam fetihler gerçekleştirmiş oluyorlardı.

Abdürreşid İbrahim gazeteci dostu Nakano ile yaptığı saatlerce süren bir sohbette doğu milletlerinin birleşmesinin gerekliliğini ve önemini anlattıktan sonra şarkın birleşmesinin Avrupalıları uzun zamandan beri düşündürdüğünü ve onların korktukları bir mesele olduğunu belirtmiş ve şöyle devam etmiştir: *“Avrupa siyasiyununun kaffesi yekvücut olarak kendilerini bu mesele önünde görüyorlar. Bugün şark aleminde intişar etmiş (...) misyonerlerden hiçbiri din hadimi ve naşirleri değildir. Belki bunlar din perdesi altında hafiyelik eder, ittihad-ı şark meselesinin esasını tayin maksadıyla din namına şarklıklar beyininde iftirak tohumunu ekmekte oldukları muhakkaktır. Bunları esasında tahkik edecek olursanız, benim fikrime iştirak edeceğinizde şüphe yoktur. Efkar-ı umumiyenin diyanetine merbut olması ve dinleri de siyasete hadim olmaları hemen hemen kavaniyi tabiiyedir, denilecek olursa, zannederim hakikatten ba'id addolunamaz”* (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 355-356). Görüldüğü üzere o misyonerleri din hizmetkârı görmediği gibi onların Doğulu halklar arasında ayrılık tohumları ettiklerinden emin bir tutum sergiler. Bu dönemde Müslümanlar arasında buna benzer fikirlerin yaygın olduğu görülmektedir. Osmanlı aydınlarından Ahmed Rıza da pozitivist bir zihniyete sahip olmasına rağmen, *“Çağdaş medeniyet maskesi altında Avrupa'da, elân Ortaçağ inançları yaşamaktadır”* (Ahmet Rızâ Bey, 2015: 20). demek suretiyle İbrahim Efendi'yi destekleyecek mahiyette bir yaklaşım sergilemiştir.

Kont Matsuura ile yaptığı bir görüşmede Abdürreşid İbrahim'in, İslam dininde gizli sırların bulunmadığını, İslam'ı bilme, öğrenme bakımından insanlar arasında ayırım olmadığını ve İslam'da her şeyin akıl ile idrak edilebileceğini söylemesi üzerine Matsuura şaşırmış ve Hıristiyanlıkta bazı konuların Hıristiyan olmadan anlaşılamayacağını söylediğini belirterek Buda dinine mensup olmasına rağmen İslam'ın hakikatlerini öğrenebilmesi ona ilginç gelmiştir. Buna karşılık Abdürreşid İbrahim, teyit ederek hangi dinden olursa olsun bir kimsenin İslam'ın hakikatlerini tamamen öğrenebileceğini, İslamiyet'te inanmak için bilmek gerektiğini, insanın bilmediği şeye inanamayacağını belirtmiş ve arkasından şöyle bir açıklama yapmıştır:

“Hıristiyanlıkta ise «birdir üçtür, üçtür birdir» der. İtikad eder. Bir nasıl üç olur? Üç, nasıl bir olur?.. Bunu bilmek lazım değil. Papazlar bile bilmezler, ama başkalarını davet ettikleri zaman bir âdem itiraz ederse: «Bir üç olmaz. Üç de bir olmaz» diyecek olursa, o mu'terizi ikna etmek için derler ki: «Burada bir sırrı hafti (gizli bir sır) var. Onu bilmek için ibtida (öncelikle) Hıristiyanlığı kabul etmek lazım.» Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra da: «Artık onu öğrenmeye hacet kalmadı, sen Hıristiyan oldun. Şimdi lüzumu

³ Japonların bu dönemdeki yayılcı siyasetleri için İslam'ı kullanma dürtüleri dikkate alındığında İbrahim Efendi'nin böyle bir siyasi argümanı neden ileri sürdüğü daha iyi anlaşılabilir (Esenbel, 2012: 371-396).

yok.» derler. İşte esrarı haftiyeleri de (gizli sırları) bundan ibarettir” (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 297-298). Abdürreşid İbrahim burada Hıristiyanlıktaki teslis inancının mahiyetini ve din adamları tarafından sunumunu eleştirirken, başka bir çalışmasında insanın doğasına veya yaratılışına en uygun inancın “tevhid” inancı, yani Allah’ı tek tanrı olarak tanımak olduğunu ve Allah’tan başka kulluğa layık hiçbir varlığın kabul edilemeyeceğini belirtmiş ve İslam’ın tevhid akidesini izah etmiştir (Abdürreşid İbrahim, 1340: 5-8).

Onun yukarıdaki ifadelerinde ise, Hıristiyanlıkta insanların bir şekilde Hıristiyanlaştırılması hedeflendiğinden bir misyonerin muhatabına göre bir açıklama yaparak onu kazanmak için türlü vesilelere başvurduğuna işaret edilmiştir. Müslümanlar benzer bir durumda muhatabını mutlaka Müslümanlaştırma gayesi gütmediklerinden davetçi, dinini muhatabının pozisyonundan bağımsız bir şekilde anlatır ve ona İslam’ı tebliğ eder. İslam’a göre insanın bilerek ve mutmain olarak inanması gerektiğinden davetçi Müslüman olması hususunda karşısındakini tamamen özgür bırakır (Gündüz, 2009: 25-26). Yukarıda bu yöntem farklılığının Hıristiyanlık aleyhine ironik bir biçimde tasvir edilmesine Kont Matsuura çok gülmüş ve İslam davetçileri geldiği takdirde Japonya’da İslam’ın rağbet göreceğini ve İslam dininin Şark milletlerinin tabiatına daha uygun olduğunu ifade etmiştir. İslam’ın Doğu’da yayılmasının da Şark milletleri arasında büyük bir bağ oluşturacağını eklemiştir (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 298).

Abdürreşid İbrahim ile aralarında geçen bir diyalogda Japon dostlarından Uchida Ryōhei, Japonya’da Hıristiyanlığı kabul etmiş birtakım gençlerin bulunduğunu ve bunların gidişlerinin çok fena olduğunu, aşırı derecede müsrifleştiklerini belirtmiş ve bu durumun yaygınlaşmasının Japonya’ya bitirip mahvedeceğini dile getirmiştir. Misyonerlerde gördüğü niyetleri ve onların çalışma tarzlarını yeri geldikçe eleştiren Abdürreşid İbrahim, burada da Uchida’yı destekleyecek mahiyette bazı açıklamalar yapmıştır. O, misyonerlerin bütün mesailerini Şark milletlerinin ahlakını bozmak için harcadıklarını, hatta Batıların Doğu’da güttükleri siyasetin de aynı istikamette olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, misyonerler Hıristiyanlık dininin tahrifata uğramış ve bozulmuş bir din olduğunu bilmekteydiler. Bundan dolayı asıl maksatları din yaymak değil, doğuluların zayıflığından istifade ederek safdil birkaç kişiyi istismar etmek ve kültürlerini bozdukları toplumları kendilerine pazar yapabilmektir (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 409). Japonya’nın önde gelen devlet adamlarından Prens İtō da sarf ettikleri büyük paralara rağmen Hıristiyanlığın Japonya’da pek rağbet görmemesini misyonerlerin daima siyasi hesap peşinde koşmaları ihtimaline bağlamış ve Hıristiyanlığı kabul edenlerin genellikle ayak takımı olduklarını, saygın ailelerden çok nadir Hıristiyan çıktığını belirtmiştir (A. İbrahim, 1328: I, 269). Abdürreşid İbrahim Japonların din bakımından geleceğinde Hıristiyanlığın çok gelişemeyeceğini aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

“Bu mesele cidden şayan-ı mülhazadır, bugün umum diüveli muazzama (bütün büyük devletler) misyonerleri kemali keremiyle (tam anlamıyla) çalışmaktadırlar, zannederler ki daha yüz sene sonra Japonları tamamen Hıristiyan yapacaklarmış. Olursa!.. Evet zannolunabilir, Misyonerlerin Japonya’ya ilk ayak bastıkları kırk altı sene olmuş. O zaman Japonlar tamamıyla cehalette bulunuyorlardı. Fen, maarif ve kuvvet namına hiçbir şeyleri yoktu. Öyle bir zaman-ı fetrette gördükleri vazife milyonlar ile liralara döktükten sonra şimdiye kadar hiç olmazsa bir milyon adam tanassur etmiş (Hıristiyanlaşmış) olsa idi ümitlerini biz de haklı bulabilirdik. Ama bundan sonra Japonların tanassur etmeleri pek şüphelidir. Habeşilere kıyas olunamaz.

Ben birçok cihetten Japonların İslamiyet ile müşerref olmalarına kesb-i kanaat etmişimdir.

Evvvela Japonların âdat, ahlak ve usûl-u mâişetleri (hayat tarzları) tamamıyla âdat-ı İslamiye ve ahlak-ı hasene-i Muhammediye ile mütenasip olup esasen hiç fark olunamaz derecededir. Bir Japon ile bir Sibiryâ Müslümanı yan yana geldiği gibi biri aherinden (diğerinden) hiç tefrik (ayırt) edilemez...” (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 453-454).

Japonları Hıristiyanlığa yaklaştırmak istemeyen Abdürreşid İbrahim onların Müslüman olmalarını ise son derece tabii bir durum olarak ifade etmiştir. O, sadece dini bakımdan değil, millî seciye ve gelenek olarak da Japonları Hıristiyanlığa değil, İslam’a uygun görmüştür. İslam’a olan inancına ve Japonlarda gördüğü temayüle rağmen misyonerlik faaliyetleri karşısında Müslümanların davet hususundaki zayıflığının da farkındadır. Japonların İslam’ı kabul etmeleri için ahlaki, millî, siyasi birtakım gerekçeler sıralayan Abdürreşid İbrahim diğer yandan Avrupa misyonerlerinin büyük paralar harcayarak Japonca olarak İslam aleyhinde yayın yapmaktan geri durmamalarının Japonları İslam dinini tercih hususunda tereddüde sevk ettiğine dikkat çekmiş, yine de İslam alimleri biraz gayret gösterdikleri takdirde İslam’ın Japonya’da süratli bir şekilde yayılacağı görüşünü ortaya koymuştur (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 454-455). Bu konuda yakın dostu Mehmed Akif de misyonerlerin Japonya’daki çalışmalarına karşılık yapılması gerekeni ve mevcut vaziyeti sitemkâr bir tarzda şöyle dile getirmiştir:

“Müslümanlık, sanırım, parlayacaktır orada; Sâde Osmanlıların gayreti lâzım arada.

Misyonerler, gece gündüz çalışırken, acaba, Oturup vahy-i ilâhî’yi mi bekler uzemâ?” (Mehmed Akif, 1330 [1912]: 31).

3. Japonya’da Oluşturulmak İstenen Hz. Muhammed Algısı

20. yüzyılın arifesinde Avrupa’da bir taraftan Türklere yönelik kara propaganda yürütülürken diğer taraftan İslam karalanmaya çalışılıyor, hatta İslam, ilerlemeye engel bir din olarak vasıflandırılıyordu (Karal, 2011: 541). İslam’a yönelik bu tahkir edici yaklaşımın Japonya’ya kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Abdürreşid İbrahim, 1906 senesinde artık Hıristiyanlığın modasının geçtiğini ve misyonerlerin de Japonya’da Hıristiyanlığı yaymak hususundaki inançlarını kaybettiklerini ifade etmiştir. Bundan dolayı misyonerler birleşerek hiç olmazsa Japonya’ya İslam’ın girmesini engellemek maksadı ile Japon hükümetini yönlendirmek istemişlerdir. Bu maksatla önce hükümete gayriresmî olarak Japonya’da çeşitli dinlerden temsilcilerin çağrıldığı bir din kongresi yapılmasını önerecekler ve kongrede Müslümanlık aleyhinde birtakım konuşmalar yaparak insanları İslam’ın zararlı bir din olduğuna ikna etmeye çalışacaklardı. Arkasından, şayet başarabilirlerse hükümet mensuplarına İslam’ın Japonya’ya girmesini engelleyecek bir kanun çıkarttıracaklardı. Hatta bu kongre mevzuu Avrupa gazetelerine taşınmış, Mısır ve Kırım’daki neşriyatta dahi yer bulmuştu. Abdürreşid İbrahim konuyu anlatırken enteresan bir karşılaştırma yaparak, “Japonya hükümeti, öyle Habeşistan hükümeti gibi, misyonerlerin eskârına göre memleketi idare eder bir hükümet değildir” demiş ve sonucu aktarmıştır. Japon yetkililer misyonerlere memleketlerinde din meselesinin serbest olduğunu ve bu hususta anayasada bir madde bulunduğunu belirttiikten sonra tekrar bu din gelsin, şu din gelsin hükmünde bir kanun yapmaya gerek olmadığını, herkesin istediği dini kabul edebileceğini, hükümetin kimsenin vicdanına müdahale edemeyeceğini ve herkesin tercihinde hür olduğunu söyleyerek mevzuu kapatmışlardır (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 306-307).

Japonya'da İslam'a yönelik olarak gerçekleşen Batı kaynaklı diğer bir olumsuz girişim Hz. Muhammed ile ilgilidir. Hz. Muhammed'in vefatından yaklaşık elli yıl kadar sonra İslam, Hıristiyanlık için dini, teolojik, siyasi ve entelektüel olarak ciddi bir mesele olmaya başlamıştır. Hıristiyanlar, İslam dini dolayısıyla karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmak yerine İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Hz. Muhammed hakkında tahrip edilmiş bir imaj oluşturma yoluna gitmişler ve böylece meydana getirilen rahatsız edici polemik ve karalama geleneği günümüze kadar sürüp gelmiştir (Aydın, 2001: 37). Nitekim Abdürreşid İbrahim, misyonerlerin yukarıdaki girişimden sonuç alamayınca İslam dini aleyhinde Japonca *Muhammed* adında bir kitap hazırladıklarını ve beş milyon nüsha olarak bastırdıkları bu kitabı Japon köylerine kadar ücretsiz olarak dağıttıklarını ifade etmiştir. Ayrıca kitapta Hz. Muhammed olarak tanıtmak istedikleri imgeye uygun hayali, çirkin bir resim kullandıklarını ve onu bir elinde kılıç, diğer elinde Kur'an ile tasvir ettiklerini belirtmiştir. İbrahim Efendi, kitapta yazılanları Hz. Muhammed'e düşmanlık güden Avrupalıların isnat ettiği yalan ve iftiraların kat kat fazlası olduğunu da eklemiştir (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 308), fakat kitabın künyesi hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Bununla birlikte söz konusu kitap, Humphrey Prideaux'un *The Life of Mahomet* adlı çalışmasının (1723) Japonca çevirisi olmalıdır.⁴ Abdürreşid İbrahim'in kitap hakkında aktardıkları, Prideaux'un çalışması ile örtüşmektedir. Bahsini ettiği resim, kitabın Fransızca baskısında iç kapaktan önceki sayfada aşağı yukarı aynı şekilde mevcuttur (Prideaux, 1698).

Eğer Abdürreşid İbrahim'in bahsettiği kitap bu ise Japonların Hz. Muhammed'i böyle bir kitap üzerinden tanımaları büyük bir talihsizlik olmuştur. Şayet kitap bu değilse içeriği buna çok yakın başka bir metindir. Tabii Prideaux'un Hz. Muhammed hakkında öncelikle Avrupalıları yanlış yönlendirdiğini belirtmek gerekir. O, kitabını doğrudan ilmi bir gaye ile değil, Hıristiyanlığı makul görmedikleri için tenkit eden deistlere yönelik olarak yazmıştır. Onun, Hıristiyanlığa zarar verdiklerini düşündüğü deistlerin eleştirilerine akli delillerle veya Hıristiyanlığın inanç ve değerleri üzerinden cevap vermek yerine İslam Peygamberini sahtekârlıkla itham edip, onu yıpratmayı tercih etmesi (Prideaux, 1723: III-IX; Sarıçam, Özdemir, Erşahin, 2011: 77-78) çok yakışıksız bir tutum olmuştur ve tercihi Hıristiyan ilahiyatı açısından iç açıcı değildir. Prideaux'un, kitabında hararetle bir şekilde Hz. Muhammed'in İslam'ı kılıçla yaydığı temasını işlediği görülmektedir ki, Abdürreşid İbrahim'in sözünü ettiği eli kılıçlı resim de böyle bir algıyı desteklemek üzere çizilmiştir. Şüphesiz Hz. Muhammed'in İslam'ı kılıç ile yaydığı iddiası tarihi gerçeklere uygun düşmez.⁵ Öte yandan Hıristiyanlık tarihine savaşılar üzerinden bakıldığında Avrupalıların tarihte hesapsız cürümler işledikleri hemen fark edilecektir.⁶

⁴ Tokyo Camii görevlileri ile yaptığımız yazışmada bu kitabın Japonca çevirisinin Japonya'da mevcut olduğu ve 1876 yılında "Muhammed" adıyla Japoncaya tercüme edildiği bilgisini aldık. Bu vesile ile makalenin hazırlık sürecinde kendilerine ilettiğimiz sorulara gösterdikleri alaka için müteşekkirdiğimizi belirtmek isterim.

⁵ Bu hususta konuyu netleştirmek adına birkaç bilgi aktarılabilir: Hz. Muhammed'in peygamberlik yılları boyunca çoğu kendi, bir kısmı da bir sahibi komutasında gerçekleşen bütün savaşlarda, toplam Müslüman kaybı 150; düşman kaybı ise 250 olarak hesaplanmıştır (Hamidullah, 1992: 3).

⁶ Birinci Haçlı seferinde Hıristiyan savaşçılar 15 Temmuz 1099'da Kudüs'e girdiklerinde zincirden boğanmışçasına yollarda, evlerde ve camilerde önelirine çıkan herkesi, erkek, kadın ve çocuk ayırt etmeden öldürmüşlerdir. Şehrin hemen bütün Müslüman ve Yahudi sakinleri hunharca katledilmiştir. O derece bir vahşet sergilenmiştir ki, Tarihçi Raimundus katliam sabahı mabetlerin bulunduğu mahalleye cesetler ve dizlerine kadar çıkan kan birikintileri içinden geçerek gitmek zorunda kalmıştır (Runciman, 2008: I, 220-221). İbnü'l-Esir, Birinci Haçlı seferi sırasında Kudüs'te 70.000 Müslümanın öldürüldüğünü ifade etmiştir (İbnü'l-Esir, 2003: IX, 19). Şehrin nüfusu bu kadar kalabalık olmamalıdır. Montefiore, Birinci Haçlı seferi zamanında Kudüs nüfusunun en fazla 30.000 olabileceğini ifade etmektedir (Montefiore, 2011: 207). Ancak, verilen sayılar burada ne denli çılgınca bir kıyım yapıldığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Oysa Hz. Muhammed, uğradığı

Misyonerlerin Japonya'da yaptıkları propagandanın aksine Hz. Muhammed'in barışçı tutumu literatüre hakim olanlar tarafından gayet iyi bilinir. Kaldı ki İslam, Allah'a teslimiyet ve barış dini olarak tanımlanır (Aydın, 2015: 427). Hz. Muhammed, İslam'ı asıl olarak insanların kalplerini kazanarak, onları ikna ederek ve stratejik fakat insani yöntemler uygulayarak yaymıştır. Bu hususta ilmi ve objektif inceleme ve değerlendirme yapan oryantalistler de onun hakkını teslim etmiştir. Lamartine, sahte ilahlara karşı sunduğu tevhid inancı, davranışlarındaki samimiyeti, mücadelesindeki kararlılığı ve Kur'an'ı esas alarak vücuda getirdiği benzersiz yeni toplum biçimi ile modern tarihin büyük herhangi bir şahsiyetini Hz. Muhammed ile karşılaştırmanın mümkün olmayacağını ifade etmiştir (Lamartine, 1855: I, 276-280). Watt da dünyadaki büyük insanlardan hiçbirine Hz. Muhammed kadar iftira atılmadığını ifade etmiş ve ona yakıştırılan haksız iddiaları kabul etmeyerek onun ahlaki, siyasi ve dini olarak müstesna bir insan olduğunu dile getirmiştir (Watt, 1961: 231-240). Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda Abdürreşid İbrahim'in, Müslüman bir entelektüel olarak Hz. Muhammed ve daveti ile ilgili olarak bu denli çarpıtılmış anlatımlara karşı gösterdiği reaksiyona şaşmamak lazımdır.

Abdürreşid İbrahim söz konusu kitap ile ilgili olarak rahatsızlığını Mısırlı Ahmed Fazlı Efendi'ye iletip, bu hususta bir şeyler yapmaları gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine aralarında, Hz. Muhammed hakkındaki bu ifadelerin mesnetsizliğini kanıtlayacak konferanslar vererek onu insanlara doğru bir şekilde tanıtmayı kararlaştırmışlardır. Arkasından Ahmed Fazlı Efendi İslam'ın hakikatlerini anlattığı İngilizce üç konferans vermiş, konuşmaları da "Japon Times" gazetesinin bir yazarı tarafından Japoncaya çevrilmiştir. Bir kısmı Japon gazetelerinde yayınlanan bu konuşmaların Japonlar arasında bir hayli olumlu tesiri olmuştur. Bununla yetinmeyen Abdürreşid İbrahim Japonların din alanında güvendikleri bazı kimselerle mülakat yaparak dini dergilerde birkaç makale yayınlattır. Abdürreşid İbrahim'in dostlarından olup misyonerlerden rahatsızlığı ile tanınan Umehara da konu ile ilgili olarak uzun makaleler kaleme almış ve Hz. Muhammed hakkındaki asılsız iddialara cevap vererek onun bütün sözlerinin hakikat olduğunu, insanlığı inançsızlıktan ve dalaletten kurtarmaktan başka bir maksadının bulunmadığını tarihi delillerle izah etmiştir (Abdürreşid İbrahim, 1328: I, 308-309).

Abdürreşid İbrahim'in misyonerlerden rahatsızlığında yukarıdaki türden hadiselerin önemli rolü vardı. Aslında Hıristiyanlar İslam dinine göre ehl-i kitapır. Yani ilahi kökenli bir dine mensup olduklarından teorik düzlemde Hıristiyanlar Müslümanlara çok uzak olmayan bir çizgide bulunurlar. Bununla birlikte Hıristiyanların Müslümanlara olumsuz bakışında ilk devirlerden itibaren İslam'ın Hıristiyan coğrafyalara doğru genişlemesinin etkisi büyüktür. Nitekim Osmanlı çağında Müslüman Türk ilerleyişi Viyana'ya kadar uzanmıştı. Ne var ki durum siyasi yönden tersine dönmeye başladığında Müslümanların her bakımdan yaşadığı kayıplar onların Hıristiyanlığı temsil eden Batılı güçlere karşı menfi bakmalarını beraberinde getirmiştir. Ancak İbrahim Efendi'nin misyonerler ile ilgili yorumlarına bakıldığında onun Hıristiyanlıktan ziyade misyonerlerin çalışma tarzından ve siyasi bağlantılarından rahatsız olduğu görülür. Yine, misyonerlerin insanların zaafırlarından istifade etmeleri, maddi vaatler karşılığında din telkininde bulunmaları, birtakım iddialarındaki mesnetsizlik ve İslam'ı karalamayı bir yöntem olarak benimsemeleri onun canını sıkkan başlıca meselelerdir denilebilir.

şiddet ve baskılar yüzünden ayrılmak zorunda kaldığı Mekke şehrine 11 Ocak 630'da bir fatih olarak girerken dahi sadece 13 düşman öldürülmüştür. Müslümanların kaybı ise 3 kişidir. (İbn Hişam, 1990: IV, 49-50; Hamidullah, 1992: 3).

Ayrıca din telkini konusunda yaşanan haksız rekabet de onu huzursuz etmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla o, Hıristiyanlığı kabul eden Japonların İslam'ı öğrendikleri takdirde Müslüman olacakları kanaatinde idi. Yani eğer iki dinden biri tercih edilecekse her iki dinin de iyi bir şekilde incelenmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu durumda insanlar tercihlerini kuvvetle muhtemel İslam'dan yana yapacaklardı. Farklı bir ülkede de olsa bu beklentiyi destekleyecek ilginç bir anekdot vardır. Yelena Vekilova isimli bir hanımefendi, meşhur Rus mütefekkir ve yazar Tolstoy'a yazdığı mektupta çocuklarının kimliklerine hangi dini yazdırmasının daha iyi olacağını sormuştur. Tolstoy, 15 Mart 1909'da ona cevap olarak yazdığı mektubunda "... benim için Muhammedilik, Haça tapmaktan (Hıristiyanlıktan) mukayese edilemeyecek kadar yüksekte duruyor. Eğer insan, seçme hakkına sahip olsaydı, akli başında olan her Provoslav (Hıristiyan) ve her bir insan, şüphe ve tereddüt etmeden Muhammediliği; tek Allah'ı ve onun Peygamberini kabul ederdi..." demek suretiyle İslam dininin insanın doğasına ve aklına ne denli hitap ettiğini öz bir şekilde ortaya koymuştur (Tolstoy, 2017: 45-46).

Abdürreşid İbrahim, Japonların Hıristiyanlığa göre İslam'ı çok daha rahat kabul edebilecekleri kanaatindeydi. Onların, İslam'ın pek çok değerine Müslüman olmadan sahip olduklarını görmüştü. Japonların ahlakı güzeldi, açık fikirliydi ve tanıdıkları makul değerlere karşı alakaları vardı. Din; insanın kendisi ile, diğer insanlar ile, varlıklar ile ve Tanrı ile ilişkisini belirliyorsa ve öldükten sonra ne olacağına hükmediyorsa bu mutlaka hak din olmalıydı. Abdürreşid İbrahim'in İslam'ın nihai gerçek olduğu noktasında hiçbir şüphesi yoktu ve çok sevdiği Japonların da Müslüman olarak kendisi ile aynı tarafta yer almalarını istiyordu. Ne var ki 19. yüzyıl, İslam coğrafyasının veya siyasi bir güç olarak Osmanlı Devleti'nin misyoner ihraç ettiği değil, misyoner ithal ettiği bir yüzyıl olmuştur (Alatlı, 2019: 224). Temennilerin, niyetlerin veya ideallerin üzerinden daha birkaç yıl geçmeden Osmanlı Devleti'nin önce Trablusgarb (1911-1912), Balkan Savaşlarına (1912-1913); arkasından Birinci Dünya Savaşı'na (1914-1918) girmesi ve 600 yıldır İslam'ı temsil eden Türk imparatorluğunun (Lewis, 2007: 12-13) parçalanması siyasi sahada olduğu gibi dini ve kültürel sahada da işlerin seyrini değiştirmiş, Hıristiyanlığın bütün dünyada olduğu gibi Japonya'da yayılması için de fazladan avantaj sağlamıştır. Nitekim Hıristiyanlık, 20. yüzyılda dünya çapında ciddi bir genişleme yaşamıştır. Bu genişlemede II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batılı devletlerin çeşitli coğrafyalarda oluşturdukları güçlü sosyal ve politik yapının etkisi büyüktür. Hıristiyanlık, aynı dönemlerde Japonya'da ve Güney Kore'de de hızlı bir şekilde yayılma imkânı bulmuştur (Gündüz, 2015: 49).

Sonuç

Japonya, Meiji döneminde (1867-1912) gerçekleşen idari, içtimai hamleler ve bayındırlık çalışmaları ile büyük bir restorasyon yaşamıştır. Ülkede gerçekleşen açılım politikası Hıristiyanlığın da önünü açmış ve misyonerler Japonya'da aktif bir şekilde faaliyet yürütmeye başlamışlardır. Hıristiyanlığın bu coğrafyada yayılmasında özellikle Fransız Katolik ve Amerikalı Protestan misyonerler öncü olmuşlardır. Ancak Şinto dininin gücünü korumaya devam etmesi ve devletin icraatlarını dini geleneği koruyacak şekilde yürütmesi sebebiyle Japonya'da büyük bir dini değişim yaşanmamıştır. Misyonerlerin sıkı çalışmalarına rağmen Hıristiyanlığı kabul edenlerin sayısı sınırlı bir seviyede kalmıştır. 20. yüzyılın başlarında Japonya'da İslam dinine karşı da bir ilgi oluşmaya başlamıştır. Esasen bu ilgi Japonya'nın Şark siyaseti ve yayılmacılık düşüncesi ile doğrudan ilişkilidir. Her halükârda Japonya'daki yöneliş İslam alemini heyecanlandırmış ve Japonlara İslam dinini tanıtmak için münferit bazı girişimler yapılmıştır.

Sibiryalı aktivist hoca Abdürreşid İbrahim bu dönemde Japonya'daki faaliyetleri ile dikkat çeken önemli bir isimdir. 1909 yılında uzun bir süre Japonya'da kalan Abdürreşid İbrahim, burada birtakım Japon önde gelenleri ile tanışmış, dostluk kurmuş ve onlarla İslam ve Şark ittifadı üzerine mütalaalarda bulunmuştur. Bu arada misyonerlerin çalışmalarını da takip eden İbrahim Efendi Japonya'da tanıştığı kimselerle misyonerlik faaliyetleri üzerine bazı diyaloglarda bulunmuş ve onlara Hıristiyanlık ve misyonerlik hakkındaki kanaatlerini belirtmiştir. Abdürreşid İbrahim, Japonya'da misyonerlerin bütün çabalarına rağmen Hıristiyanlığın arzu edilen ölçüde yayılmaması ile Japon kültürünün Hıristiyanlıkla örtüşmemesi arasında yakın bir alaka görmüştür. Ona göre Japon ahlakı ve kültürü İslam'a yakındır. Dolayısıyla Japonların Müslüman olmaları beklenebilir ancak Hıristiyan olmalarını beklemek boş bir ümittir. Diğer yandan o, Doğu'ya yayılmış olan misyonerlerin gerçek anlamda din adına çalıştıklarını düşünmez. Onların çalışmalarına emperyalist güçlerin siyasi hesaplarının bir uzantısı olarak bakar.

Abdürreşid İbrahim Hıristiyanlık dininden ziyade misyonerlerin çalışma tarzından şikâyetçidir. Özellikle misyonerlerin kendi dinlerini anlatarak muhataplarını ikna etmek yerine İslam'ı ve Hz. Muhammed'i karalamayı tercih etmelerinden rahatsız olur. O misyonerlerin hedefledikleri sayılarda Japon'u Hıristiyanlaştıramadıklarından böyle bir yönetime baş vurdıkları kanaatindeydi. İbrahim Efendi misyonerlerin Japonya'da Hz. Muhammed hakkında oluşturmak istedikleri olumsuz intibayı düzeltmek için bazı girişimlerde bulunmuştur. Aslında onun konuştuğu Japonlar da genel olarak Hıristiyan misyonerlerden rahatsızdır. Japon dostları ile aralarında geçen diyaloglarda sorunun misyonerlerin genel ahlaka ve geleneğe verdiği zarar üzerinde odaklandığı görülür. Abdürreşid İbrahim Japonların Hıristiyan olanlarından bahsederken onların bu dini doğru bulduklarından inandıkları ihtimalini dahi değerlendirmez. Ona göre Hıristiyanlığı kabul edenler ya ekonomik sebeplerden ya da günü kurtarmak için Hıristiyan olmuşlardır. Bununla birlikte İbrahim Efendi bu kabullerin zamanla benimsenen bir inanca dönüşebileceğinin de farkındadır.

Hıristiyanlığın 19. yüzyıldan itibaren dünya çapında yaşadığı genişlemede aynı dönemde Müslümanların siyasi anlamda yaşadıkları güç ve iktidar kayıplarının etkisi büyüktür. Bu süreçte çoğunluğu Batı hegemonyasına giren Müslüman toplumlar varlık mücadelesine düştükleri için farklı milletlere yönelik sistemli bir dini çalışma içine girememişler, hatta bazı yerlerde kendileri Hıristiyanlık propagandasına maruz kalmışlardır. Dünyadaki yeni siyasi şartlar Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerde Hıristiyan misyonerlere ve türlü kültür emperyalizmi yöntemi uygulayarak Hıristiyanlığa saha açan Batılı devletlere neredeyse rakipsiz faaliyet imkânları sunmuştur. Bundan başka Müslümanların kendilerini ifade etme imkânından büyük ölçüde mahrum olması da yapılan kötü propagandalar üzerinden İslam hakkında son derece olumsuz algıların oluşmasına sebep olmuştur. Müslümanlar aracısız olarak kendilerini, dinlerini, dünya görüşlerini ve insana bakışlarını dünyaya aktaramamışlardır. Bütün bunlara şahit olan Abdürreşid İbrahim ise Japonya'da büyük bir umutla bir yandan muhataplarına İslam'ı tanıtmaya çalışırken diğer yandan Hıristiyanlığın açmazlarını, misyonerlerin niyetlerini ve yaklaşımlarında gördüğü olumsuzlukları izah etmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdürreşid İbrahim (1328[1910/1911]), Âlem-i İslam ve Japonya'da İntişarı İslamiyet, c. I, İstanbul: Nâşiri Ebu'l-Ulâ ve Eşref Edib, Ahmed Sakî Bey Matbaası.
- Abdürreşid İbrahim (19 Receb 1327 [6 Ağustos 1909], 23 Temmuz [1]325), "Japonya Mektupları: 3 Beşaret-i Uzma", Sırât-ı Müstakîm, Aded 48, c. II, s. 344-345.
- Abdürreşid İbrahim (1340), ed-Dînü'l-Fitrî, İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- Ahmet Rızâ Bey (2015), Batının Politik Ahlaklılığı, çev. Ergun Göze, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Aksekili Ahmed Hamdi (1340-1342), Ahlak Dersleri, Ankara: Öğüd Matbaası.
- Alatlı, Alev (2019), "America the Beautiful" Fesûphanallah!, İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.
- Aydın, Mahmut (2015), Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi, İstanbul: Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
- Aydın, Mahmut (2001), Monologdan Diyaloga Çağdaş Hıristiyan Düşüncesinde Hıristiyan-Müslüman Diyalogu, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Craig, Albert M. (2011), The Heritage of Japanese Civilization, Boston, London, Tokyo vd: Prentice Hall.
- Deringil, Selim (2007), İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909), çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Diaconu, Radu & Tacet, Athena, "The Muslims of South Korea", 15 Nov. 2017, <https://www.aljazeera.com/indepth/inpictures/2017/11/muslims-south-korea-171114104611451.html>, Erişim tarihi: 04.09.2020.
- Dündar, Ali Merthan (2006), Panislâmizm'den Büyük Asyacılığa Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya, İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş.
- Esenbel, Selçuk (2012), Japon Modernleşmesi ve Osmanlı Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Findley, Carter Vaughn (2010), Turkey, Islam, Nationalism, and Modernity, New Haven & London: Yale University Press.
- Gündüz, Şinasi (2015), Hıristiyanlık, İstanbul: İSAM Yayınları.
- Gündüz, Şinasi (2009), Misyonerlik, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hamidullah, Muhammad (1992), The Battlefields of the Prophet Muhammad, New Delhi-110002: Kitab Bhavan.
- Hearn, Lafcadio (2016), Japonya, çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/496/3-ayet-tefsiri>, Erişim tarihi: 04.09.2020.
- Ion, Hamish (2012), "Japanese Evangelists, American Board Missionaries, and Protestant Growth in Early Meiji Japan: A Case Study of the Annaka Kyôkai", The Role of the American Board in the World Bicentennial Reflections on the Organization's Missionary Work 1810-2010, edited by Clifford Putney and Paul T. Burlin, Eugene, Oregon: Wipf & Stock.
- İbn Hişam (1990), es-Sîretü'n-Nebeviyye, c. IV, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî.
- İbnü'l-Esir, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed (2003), el-Kâmil fi't-Tarih, c. IX, thk. Muhammed Yusuf ed-Dekâk, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Karal, Enver Ziya (2011), Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kavas, Ahmet (2001), "Japonya", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXIII, İstanbul, s. 571-573.
- Komatsu, Kaori (1992), Ertuğrul Faciası Bir Dostluğun Doğuşu, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Küçük, Abdurrahman (2008), Misyonerlikten Diyaloga Türkiye, Ankara: Aziz Andaç Yayınları.
- Lamartine, A. de (1855), Histoire de la Turquie, c. I, Paris: Libraires-Editeurs, Victor Lecou-Pagnerre.
- Lee, Cemil Hee-Soo (2001), "Japonya", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXIII, İstanbul, s. 570-571.
- Lee, Hee-Soo [Cemil] (1991), İslâm ve Türk Kültürünün Uzak Doğu'ya Yayılması, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Lewis, Bernard (2007), Modern Türkiye'nin Doğuşu, çev. Metin Kıratlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mason, R. H. P., Caiger, J. G. A (1997), History of Japan, Singapore: Tuttle Publishing.
- Mehmed Akif (1330[1912]), Safahat İkinci Kitap Süleymaniye Kürsüsünde, Sebülreşad Kütüphanesi: 1.
- Meriç, Cemil (2014), Umrandan Uygarlığa, Yay. Haz. Mahmut Ali Meriç, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meyer, Milton W. (2019), Japonya Tarihi, çev. Lizet Deadato, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ.
- Montefiore, Simon Sebag (2011), Jerusalem The Biography, London: Weidenfeld & Nicolson.
- Mortimer, Favell Lee (1856), Far off, or, Asia and Australia Described with Anecdotes and Illustrations, New York: Robert Carter & Brothers.
- Neill, Stephen (1964), A History of Christian Missions, Baltimore: Penguin Books.
- Okyar, Fethi (1980), Üç Devirde Bir Adam, Yayına hazırlayan: Cemal Kutay, İstanbul: Tercüman Tarih Yayınları.
- Osmanoğlu, Ayşe (2008), Babam Sultan Abdülhamid, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Prideaux, Humphrey (1723), The True Nature of Imposture Fully Display'd in the Life of Mahomet, Eighth edition, London.
- Prideaux, M. (1698), La vie de Mahomet, Où l'on découvre amplement la Verité de l'Impofiture, Amsterdam: Chez George Gallet.
- Runciman, Steven (2008), Haçlı Seferleri Tarihi, c. I, çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Russ, Jacqueline (2011), Avrupa Düşüncesinin Serüveni Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi, çev. Özcan Doğan, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Samizâde Süreyya (1917), Day Nipon Büyük Japonya, Kostantıniyye: Nâşiri Cemiyet Kütüphanesi.
- Sarıçam, İbrahim, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin (2011), İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şakir, Ziya (1994), Sultan Abdülhamid ve Mikado, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tolstoy (2017), Hazreti Muhammed, Çev. ve Yay. Haz. Arif Arslan, İstanbul: Çalıkuşu Kitap.
- Tümer, Günay, Küçük, Abdurrahman (1993), Dinler Tarihi, Ankara: Ocak Yayınları.
- Ulusan Şahin, F. Şayan (2001), Türk-Japon İlişkileri (1876-1908), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Watt, W. Montgomery (1961), Muhammad Prophet and Statesman, Great Britain: Oxford University Press.

EXTENDED ABSTRACT

The Japanese met Christianity in the 16th century. As a result of the work initiated by Jesuit missionaries, a significant number of Japanese embraced Christianity. The rapid Christianization of the Japanese disturbed the government, and serious measures were taken in the early 17th century to prevent the spread of Christianity. The Christian religion managed to reappear in Japan only when the anti-Christian bans were lifted in the second half of the 19th century. A major restoration took place during the Meiji period (1867-1912). In addition to administrative, social initiatives and public works, the policy of opening also created an opportunity for missionaries. In this process, Christianity spread in Japan especially by French Catholic and American Protestant missionaries. Despite all the efforts of the missionaries, there was no great Christianization in the society. Probably the most important reason for this is that Shinto religion continued to hold its power under the leadership of the Japanese government.

In the early 20th century, the government's oriental politics and expansionist thinking required the Japanese to get to know Muslims more closely. Due to Japan's interest in Islam, some attempts were made to introduce this religion to the Japanese. However, the activities of Islam teaching remained very weak compared to the activities of Christian missionaries. Abdürreşid İbrahim's activities have a special place among the works of Muslims in this period. He spent seven months of his long trip to Asia in Japan (1909). Here, Abdürreşid İbrahim met some Japanese bureaucrats, journalists, soldiers and some other leaders of the society and befriended with some of them. He made speeches about the importance of Eastern unity in Japan and tried to introduce Islam. Meanwhile, the work of Christian missionaries in Japan caught his attention. He also had some dialogue with people he met in Japan about Christianity and missionary activities. He talked about the drawbacks of Christianity and missionary suggestions for the Japanese. His Japanese friends often shared similar views with him. Despite all the efforts of the missionaries, according to İbrahim Efendi, it was not possible for Christianity to spread in Japan to the extent they desired because he thought that Japanese culture was not compatible with Christianity. Although this was not the only reason, he was of the opinion that the Japanese should be Muslims, as he thought that Japanese morality and culture were very close to Islam.

Abdürreşid İbrahim did not find the missionaries' work sincere and saw their work related to the political agendas of the imperialist powers. According to him, one of the important goals of the missionaries was to distance the peoples of the East from each other. He did not find the Christian religion right primarily because of the Trinity belief. He also considered the method used by the missionaries while explaining the Trinity belief as a kind of deception. Behind the missionaries were the churches and states to which they were affiliated, and according to him the missionaries served the political interests of their own states in Japan as in other countries. For this purpose, they were trying to erode the morality and tradition in Japan. If Japanese morality was broken, they could lead the society as they wished. However, Abdürreşid İbrahim stated that the Japanese were aware of this intention of the Westerners and that they could not be deceived like some nations. Abdürreşid İbrahim also said that Japanese Christians accepted this religion for economic or other simple reasons.

Abdürreşid İbrahim accepted Islam as the true religion. Yet he did not directly criticised Christianity. He was mainly disturbed by the way missionaries worked. According to him, missionaries were also aware of the dilemmas of their religion. Therefore, in order to prevent the inclination towards Islam, they tried to discredit Islam, Prophet Muhammad or Muslims. He argued that missionaries resorted to this method since they could not convert as many Japanese people as they desired. Thus, at least they would keep them away from Islam. He specifically mentions a book he says was prepared against the Prophet Muhammad and was widely distributed including to Japanese villages. He also made some efforts to correct the negative impression desired to be created about the prophet of Islam in Japan.

Muslims suffered very serious political power losses in the 19th century. The situation that the Islamic world fell into paved the way for the rapid spread of Christianity around the world. In this process, the priority of Muslim societies, many of which became colonial people, was their struggle for existence. Muslims could not do religious work aimed at various nations. New political developments in the world have benefited Christian missionaries in many countries such as Japan and South Korea. On the other hand, the cultural imperialism applied to different nations by the Western powers alienated these nations from themselves. In this way, they became open to Christian propaganda. The new situation left the missionaries almost unrivalled. Black propaganda about Muslims or Islam led to negative perceptions. The mixture of political, economic and social crises Muslims went through did not allow them to express themselves. Witnessing all this, Abdürreşid İbrahim was very bothered by the idea that the Westerners would be religiously more influential in one more country. Therefore, he often warned his Japanese friends about missionaries. According to him, the Japanese had many reasons to become Muslims, but Christianity would only harm them.